

9. Moskalskaja O. I. Deutsche Sprachgeschichte / O. I. Moskalskaja. – Moskau, Hochschule, 1977. – 278 S.
10. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. 10. Aufl. – S. Hirzel Verlag, Stuttgart, 2007. – 489 S.
11. Weddige H. Mittelhochdeutsch. 3. Aufl. – C.H.Beck München Verlag, 1999. – 210 S.
12. Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. 6. Aufl. A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009, 330 S.

УДК-001.4(802.0) : 336.71

О. І. Дуда,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

СЕМАНТИЧНА ЄДНІСТЬ ТЕРМІНА ЯК МОВНОГО ЗНАКА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ)

Результатом проведеного семантичного аналізу англійських термінів економічної галузі стало визначення критеріїв семантичної єдності терміна як мовного знака. Автором встановлено, що концептуальна цілісність та знаковість – не лише критерії семантичної єдності терміна, а й основні критерії розмежування терміна і нетерміна.

Ключові слова: термін, семантична єдність, мовний знак, концептуальна цілісність, контекстуальне об'єднання.

THE SEMANTIC UNITY CRITERIA OF A TERM AS A LINGUISTIC SIGN (BASED ON ENGLISH TERMS ECONOMIC SECTOR)

The determination of the semantic unity criteria of a term as a linguistic sign is the result of the semantic analysis of the English economic terms. The fact that conceptual integrity and sign quality are not only criteria of the semantic unity of the term, but the main distinctive criteria between the term and non-term was found by the author.

Key words: term, semantic unity, linguistic sign, conceptual integrity, contextual formation.

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ЕДИНСТВО ТЕРМИНОВ КАК ЯЗЫКОВОГО ЗНАКА (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОБЛАСТИ)

Результатом проведенного семантического анализа английских терминов экономической отрасли стало определение критериев семантического единства термина как языкового знака. Автором установлено, что концептуальная целостность и знаковость -- не только критерии семантического единства термина, но и основные критерии разграничения термина и нетермина.

Ключевые слова: термин, семантическое единство, языковой знак, концептуальная целостность, контекстуальное объединение.

У більшості сучасних мов найчисельнішою та найрухливішою частиною словникового складу є термінологічна лексика, постійний розвиток та збагачення якої є необхідною умовою і прямим наслідком прогресу в тих галузях діяльності людини, з якими ця термінологія пов'язана. Серед спеціальної термінологічної лексики важливе місце посідає економічна, що зумовлюється бурхливим розвитком економічної думки протягом останніх десятиріч. Швидко зростання обсягу спеціальної інформації в цій галузі неминуче пов'язане з кількісним зростанням та якісним удосконалюванням термінології.

Актуальність дослідження зумовлене ще й тим, що сучасне термінознавство не дає відповіді на багато питань, що виникають під час практичної роботи з термінами. Саме поняття терміна ще не опрацьоване настільки, щоб можна було чітко визначити його чи вивести практичні критерії розмежування термінів і нетермінів. Тому пропонується стаття має за мету з'ясувати критерії семантичної єдності терміна як мовного знака. Огляд стану проблеми, виконаний в обсязі нашого дослідження, показав, що для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання:** визначити суть та зміст концептуальної цілісності терміна; розглянути та проаналізувати контекстуальні об'єднання у спеціальному контексті; встановити відмінності між одно поняттєвими та багато поняттєвими мовними утвореннями; диференціювати механізми номінації синтетичного поняття із залученням переосмисленого мовного знака.

Об'єктом нашої розвідки є економічні терміни сучасної англійської мови, а **предмет** дослідження становить явище семантичної єдності терміна як мовного знака.

Проблема співвідношення знака і значення є однією із дискусійних не тільки у термінознавстві, а й у мовознавстві в цілому. Лінгвістичний знак поєднує не рід і назву, а поняття та акустичний образ. Останній є не матеріальним звучанням, чисто фізичною річчю, а психічним відбитком цього звучання, уявленням, яке ми отримуємо про нього від наших органів чуттів. Акустичний образ має чуттєву природу, і якщо іноді ми називаємо його «матеріальним», то лише з цієї причини [5, с. 87]. Цим відомим визначенням мовного знака швейцарського мовознавця Ф. Де Соссюра послуговуються термінознавці і сьогодні, так чи інакше використовуючи його знакову концепцію у своїх дослідженнях.

Термін як мовний знак поняття потребує спеціальної дефініції. Як прийнято вважати науковцями, для досягнення бажаного результату необхідно змоделювати діяльність. Модель діяльності може бути логічною, математичною, семіотичною. Основні структурні елементи мовної моделі дійсності – мовні знаки. Основні структурні елементи знакової моделі певної галузі науки – терміни, які утворюють терміносистему. Отже, терміносистема – теж не що інше, як семіотична модель певної сфери наукових знань чи наукової діяльності.

Будь-який об'єкт наукового пізнання характеризується нескінченною кількістю ознак. Людське сприйняття не в змозі охопити весь обсяг відмінних ознак, але частину з того, що суб'єкт пізнання помічає в об'єкті, йому вдається відобразити у слові, яке стає знаком поняття. Світ понять репрезентує сукупність усіх наших знань про дійсність і, як система людських знань, є складною ієрархією, яку творить множина підсистем чи систем окремого порядку [1, с. 63; 6, с. 166; 7, с. 116; 8, с. 208; 9, с. 61]. Кожний термін як мовний знак поняття на рівні мовної системи підпорядкований окремій поняттєвій мікросистемі, включеній до більшої за обсягом макросистеми, яка, своєю чергою, є складовою терміносистеми певної сфери знань. Ієрархічно підпорядковані родо-видові підсистеми виражають певну ієрархію наукових поняттєвих величин.

У реальних визначеннях термінів, зокрема термінів економічних, неодмінно наголошується на тому, що термін є виразником спеціального (або наукового) поняття. Ми також виходимо з того, що здатність виражати спеціальне поняття є найважливішою ознакою терміна. Але цієї ознаки ще не досить для ідентифікації та розмежування термінів через відповідні поняття, бо лишається невідомим, скільки ж понять може виражати термін: чи одне, чи два, чи декілька. Тому положення про концептуальний зміст терміна варто, на наш погляд, доповнити вказівкою на його концептуальну цілісність, яка означає, що один термін може виражати одне і тільки одне поняття. Зворотне твердження неправильне, бо відомо,

що поняття виражаються не тільки окремими мовними одиницями, а й описово, зокрема визначеннями, яких може бути кілька для одного поняття.

Ознака концептуальної цілісності у багатьох випадках може бути важливим критерієм розмежування термінів, за яким розпізнавання окремого терміна чи вільної концептуально цілісної словосполучки зводиться до виділення відповідного поняття і мовної одиниці, що його виражає. Потреба такого розмежування зумовлена тим, що в мовній дійсності слова та словосполучки, які виражають окремі споріднені поняття і частково збігаються за формою і значенням, можуть зливатися у нестійкі контекстуальні об'єднання, які мають не концептуально цілісний, а багато поняттєвий характер. У логічному плані такому об'єднанню мовних одиниць відповідає складання чи перехрещення однорідних понять та утворення функціонального поняттєвого комплексу, що складається з однієї родової і двох чи кількох різноаспектних, але взаємно не протиставлених видових ознак.

Контекстуальні об'єднання дуже поширені у спеціальному контексті і за потреби можуть вільно утворюватись з концептуально цілісних мовних одиниць. Наприклад, словосполучки *line of deposit, discount line, credit line* вільно об'єднуються у сполучку *discount credit line of deposit*, що має багато поняттєвий характер.

Засіб контекстуального об'єднання дає можливість заощаджувати слова і виражати два або декілька понять однією «сконденсованою» сполучкою. Такі утворення можуть іноді «конденсувати» в собі значну кількість сполук– компонентів, яка лімітується швидше обсягом оперативної пам'яті, ніж лінгвістичними факторами. Зрозуміло, що кількість різноманітних контекстуальних об'єднань, які можуть утворюватись з наявних одно поняттєвих термінологічних сполук, потенціально набагато перевищує кількість останніх. Ось чому відмежування багато поняттєвих сполук, що мають термінологічний характер, від одно поняттєвих не тільки доцільне, а й необхідне для практичної термінологічної діяльності. Виходячи з відмінності між одно поняттєвими і багато поняттєвими мовними утвореннями, можна прийти до висновку, що термінами можуть бути лише концептуально цілісні мовні одиниці. Але розгляд таких одиниць виявляє, що й вони не завжди є термінами, бо критерій концептуальної цілісності ще не дає можливості відмежувати термінологічно цілісні мовні одиниці від вільних сполук таких одиниць. Це підтверджується, зокрема, порівнянням терміна з його номінативним визначенням. І термін, і його визначення, яке повинно бути синонімічним термінові в його спеціальному означенні, виражають те ж саме спеціальне поняття (за умови, що визначення сформульоване правильно). Якщо термін концептуально цілісний, то концептуально цілісним має бути і його визначення. Крім того, одному термінові чи відповідному поняттю можна дати кілька визначень, які, розрізняючись між собою щодо глибини деталізації чи способу формулювання, будуть однаковою мірою концептуально цілісні.

Отже, з одним поняттям може співвідноситися цілий ряд мовних одиниць чи їх сукупностей, включаючи й ту одиницю, що стоїть на початку ряду і за припущенням є терміном. Тут варто зазначити, що саме таке розуміння терміна і прийняте у логіці, де терміном вважається будь-яке мовне утворення, що виражає поняття. Для логіки не існує принципової відмінності між терміном і його визначенням – реальним чи номінальним. Але для термінознавця таке розуміння терміна є недостатньо чітким саме тому, що воно не дає лінгвістичної характеристики терміна, зокрема, не виявляє різниці між синтетичним і аналітичним способами вираження понять мовними засобами. А відмінність між цими способами настільки глибока й принципова, що, спираючись на неї, можна вивести головні лінгвістичні критерії ідентифікації термінів як особливих мовних одиниць, що вживаються для вираження спеціальних понять.

Аналітичним способом вираження поняття, слідом за В. Овчаренком, вважаємо такий спосіб вираження понять, за якого окремі компоненти мовного утворення, яке виражає поняття, співвідносяться з окремими ознаками цього поняття (видовою чи видовими і родовою) [4, с. 21].

Для прикладу, сполучка *marginal revenue* виражає поняття *граничний дохід* аналітичним способом, окремо номінуючи видову ознаку *marginal* і родову *revenue*. Робимо висновок, що поняття *marginal revenue* – аналітичне. На відміну від нього, поняття, що виражене сполучкою *discount window* – синтетичне. Значення сполучки *discount window* не складається із значень компонентів і не виводиться з них, а полягає у співвіднесеності зі спеціальним поняттям про позикові засоби, надані федеральними резервними банками вибраним депозитним установам. Отже, синтетичний спосіб вираження поняття не пов'язаний з його членуванням на окремі ознаки.

Аналітичність чи синтетичність поняття, позначеного сукупністю мовних знаків, можна визначити семантичним способом. Якщо у межах терміносистеми існує сполучка з тим самим родовим поняттям і різними видовими, то це є показником аналітичного способу вираження поняття. Відомо, що в межах субмови вживаються сполучки *system of accounts* (система рахунків), *system of crediting* (система кредитування), де родові поняття, позначені знаком *system*, сполучаються з видовими поняттями, відмінними від тих, які позначалися відповідними знаками у сполучці *interbank payment transfer system*. Отже, усі розглянуті знаки із ядром *system* є аналітичними сполучками, і відповідно поняття, ними позначені, також є аналітичними.

Синтетичність поняття і відповідно семіотичну цілісність та знаковість терміна, що виражає це поняття, можна також визначити семантичним способом. Якщо йдеться про наведений приклад синтетичного вираження поняття про позикові засоби, надані федеральними резервними банками, і його мовний знак *discount window*, то в межах терміносистеми не було виявлено жодного сполучення інших видових ознак із родовим поняттям *window*, позначеним мовним знаком у термінологічній функції. До такого типу синтетичних виражень належать аналогічні: *crawling peg* (метод, який забезпечує стабільне підвищення чи пониження валютних курсів), *bear covering* (ситуація, коли спекулянти, що продали валюту, товар чи цінні папери, купують їх знову) і т.д. Спираючись на результати спостережень над фактологічним матеріалом доходимо очевидного висновку: якщо мовний знак позначає синтетичне поняття, то хоча б один із компонентів його структури є переосмисленою мовною одиницею.

Внаслідок аналізу ми диференціювали два механізми номінації синтетичного поняття із залученням переосмисленого мовного знака: власне термін + переосмислений мовний знак (*fiscal drag* – метод здійснення впливу на приватний сектор економіки шляхом збільшення державних доходів за рахунок доходів і коштів приватного сектора) і відносний термін + переосмислений мовний знак (*to speculate on bull market* – грати на підвищення).

Отже, якщо термін виражає аналітичне поняття, то він становить собою сукупність мовних знаків, якій не властива семіотична цілісність, і, навпаки, якщо термін виражає синтетичне поняття, то це є цілісний окремий мовний знак, що відзначається знаковою єдністю [4, с. 20].

Процес термінування поняття є двостороннім: з одного боку, методом логічних міркувань формується і визначається поняття, яке надалі термінується, тобто закріплюється за певним мовним знаком. З іншого боку, відбувається лінгвістичний процес термінологізації мовного знака, тобто закріплення його за певним спеціальним поняттям [2, с. 13; 3, с. 116].

Здійснюючи цей процес, суб'єкт номінації досягає конкретної мети – надає мовному знаку нового термінологічного значення, завдяки якому мовний знак повинен увійти у відповідну понятійну систему. Так, мовний знак *head* включається у кілька терміносистем, які є знаковими моделями різних галузевих форм діяльності. У гідротехніці *head* позначає гідростатичний напір, тиск стовпа рідини, в архітектурі – замочний камінь склепіння, у будівництві – верхній брус віконної чи дверної коробки, у банківській справі – цільний бік монети.

Отже, концептуальна цілісність та знаковість – не лише критерії семантичної єдності терміна як мовного знака, а й основні критерії розмежування терміна і нетерміна. Власне термін є концептуально цілісним мовним знаком, який виражає синтетичне поняття і відзначається знаковою єдністю. Плюралізм підходів до класифікації критеріїв семантичної єдності терміна та гостра потреба у номінації нових явищ та процесів економічної галузі відкривають широкі можливості для впорядкування та систематизації відповідних термінологічних підсистем української та англійської мов, зумовлюючи необхідність укладання двомовних термінологічних словників.

Література:

1. Звягинцев В. А. Семасиология / В. Звягинцев. – М. : Просвещение, 1957. – 240 с.
2. Канделаки Т. Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий / Т. Л. Канделаки // Проблемы языка науки и техники. – М. : Наука. – 1970. – С. 12–92.
3. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львів : Вища школа, 1986. – 150 с.
4. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / В. Овчаренко. – Харків : В-во Харк. ун-ту, 1968. – 72 с.
5. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Соссюр. Пер. з фр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
6. Flood W.E. Scientific Words. Their Structure and Meaning / W. E. Flood – L. : Longmans, 2006. – 204 p.
7. Jakobson R. The Framework of Language / R. Jakobson. – Michigan : Michigan Studies in the Humanities, 2000. – 132 p.
8. Longgacker R.W. Some Fundamental Linguistic Concepts. – New York : Harcourt, Brace L. World, Inc. – 1991. – 260 p.
9. Robert F. Medical Terms, Their Origin and Construction. – L. : Longman, 2000. – 88 p.
10. Dictionary of Marketing. – Second edition. – L. : Peter Collin Publishing, 1997. – 234 p.
11. Dictionary of Accounting / P. H. Collin. Adrian Joliffe. – L. : Peter Collin Publishing, 1997. – 252 p.

УДК 811. 111' 42

О. В. Єрченко,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

МЕХАНІЗМИ КОМПРЕСІЇ КОМПОЗИЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНОТАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКИХ НАУКОВИХ МЕДИЧНИХ СТАТЕЙ)

У статті розглядається питання компресії як мовної економії для перетворення наукової медичної статті в анотацію, «візитну картку» статті, що виконує певні функції. Автор розрізняє два види мовної економії: кількісну (структурну) та якісну (семантичну), які на практиці пов'язані між собою. У контексті творення анотації (маркованої та немаркованої) компресія є своєрідною структурно-семантичною обробкою певної інформації, що призводить до її згортання як у плані вираження, так і в плані змісту. Для визначення механізмів компресії при написанні анотації до наукової медичної статті застосовано диференційний підхід, методика структурного аналізу ходів та кроків, для порівняння дискурсу анотації зі структурою ходів та кроків статті. Аналіз супроводжувався пошуками функціональних та текстових відповідників у самій статті для визначення побудови сценарію дискурсу анотації на функціональному та текстовому рівнях.

Ключові слова: компресія, наукова медична стаття, анотація, дискурс.

MECHANISMS OF COMPRESSING THE ABSTRACT COMPOSITIONAL ORGANIZING (BASED ON AMERICAN SCIENTIFIC MEDICAL ARTICLES)

The article considers the problem of compression as language economy in the process of transforming research medical article into the abstract, «the visiting card» of the article, performing certain functions. The author differentiates two kinds of language economy: quantitative (structural) and qualitative (semantic) which are practically interconnected. In the process of creating an abstract (marked and unmarked) compression is a peculiar structural-semantic information processing which results in the reduction of its syntactic and semantic content. Differential approach was used to determine the compression mechanisms in writing an abstract to a research medical article. The comparison of an article and the abstract to it was performed with the method of structural analysis of moves and steps. The analysis was accompanied by the search for functional and textual corresponding wording in the article itself in order with the aim of determining the discourse scenario structure in the abstract on the functional and textual levels.

Key words: compression, research medical article, abstract, discourse.

МЕХАНИЗМЫ КОМПРЕССИИ КОМПОЗИЦИОННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ АННОТАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АМЕРИКАНСКИХ НАУЧНЫХ МЕДИЦИНСКИХ СТАТЕЙ)

В статье рассматриваются вопросы компрессии как языковой экономии для превращения научной медицинской статьи в аннотацию, «визитную карточку» статьи, которая выполняет определенные функции. Автор различает два вида языковой экономии: количественную (структурную) и качественную (семантическую), связанных между собой на практике. В контексте создания аннотации (маркированной и немаркированной) компрессия является своеобразной структурно-семантической обработкой определенной информации, что приводит к полному ее сворачиванию как для выражения, так и для содержания. Для определения механизмов компрессии при написании аннотации к медицинской научной статье применяется дифференцированный подход, методика структурного анализа ходов и шагов статьи, для сравнения дискурса аннотации со структурой ходов и шагов статьи. Анализ сопровождался поисками функциональных и текстовых соответствий в самой статье для определения построения сценария дискурса аннотации на функциональном и текстовом уровнях.

Ключевые слова: компрессия, научная медицинская статья, аннотация, дискурс.

У лінгвістичних дослідженнях нема одностайності й об'єктивності мовознавців щодо визначення явища компресії. Так, С. С. Троянська трактує компресію як «оптимальний варіант вираження, за якого немає жодного зайвого й жодного забраклого слова» [8, с. 46].